

THE DESTINY OF THE ROMANIAN LITERATURE IN THE DICTATORSHIP PERIOD (1941-1947)

Viorica Macrina Lazăr, PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: In the paper The Destiny of the Romanian literature in the dictatorship period (1941-1947) we generally present the fatal destiny of the Romanian literature from the period 1941-1947, mostly the modern poetry in it's important aspects: independence, semiology and modern values. Named by some critics a „crisis period”, this age of Romanian literature, even though was a short one, it was full of events and trends, in other words it was extremely fertile. Taking into account Al. Piru's categorization we could see different ages of the authors who were the most active.

In the last part we are introduced with some examples in the most ravishing effects of the dictatorship: the literary destiny of some important figures of that time: Z. Stancu, T. Arghezi, N. Carandino etc. În conclusion we can see how the Sovietic regime have acted and have totally taken control of the Romanian literature at the end of fifty's.

Keywords: modern poetry romanian dictatorship crisis fifty's.

Sfârşitul celui de-al doilea război mondial a lăsat omenirea pradă unui veac extrem de frământat, în care cele mai contradictorii forţe se desfăşurau fără a ţine cont de repercursiunile pe care acesta le va avea asupra oamenilor. Ideologia marxist-leninistă a pătruns dinspre est ca o „furtună”, cu utopismul ei absurd, care făcea peste tot în lume imense valuri imense, dezbinând păturile sociale. Abătându-se şi asupra României, aceasta a profitat de climatul răvăşit al deceniului cincizeci şi a preluat cârma ţării, înecând toate sferile activităţii umane. Modernitatea în mod paradoxal deţine simptomele bolii care a dus la aceste manifestări nefaste precum şi antidotul necesar acesteia.

În anul 1940 România a fost supusă unor nedrepte reîmpărţiri teritoriale. Spiritul naţiunii era în fierbere. România a trebuit să se despartă, în 26-28 iunie 1940, prin ultimaturile sovietice, atât de Basarabia şi de Nordul Bucovinei, cât şi de Cadrilater, la 7 sept 1940, în cadrul tratativelor cu Bulgaria. Mai dramatic, prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940, ţara pierdea Ardealul de Nord. Astfel, sub una din dictaturile vremii, o dictatură al cărei specific era violenţa, pierdeam o treime din ţară.

În 22 iunie 1941 începe pentru România cel de al doilea război mondial. Ţara noastră intrase şi ea în război cu scopul eliberării Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Metehnele unui asemenea război, pe fondul unei grave destabilizări mondiale şi al naşterii celor mai atroce dictaturi, nu pot fi lăsate deoparte. Acest război mondial începuse deja de 2 ani. Ţara noastră a participat la luptă alături de germani (aliaţi cu Italia, Japonia, Finlanda etc) fiind deci inamic al ruşilor, englezilor, francezilor şi, chiar şi al americanilor. Ne putem aminti că, pierzând alături de Germania, soarta României a rămas în mâinile marilor puteri. Între timp, în ţară, ca ecou al stării de război, lucrurile erau foarte neclare şi foarte nesigure. Astfel, ca urmarea a sovietizării Rusiei din 1918, România era expusă unei influenţe a partidului comunist ce fusese format în 1921, aflat apoi în ilegalitate, ulterior, datorită situaţiei politice a anului 1924. În Europa Occidentală o altă ameninţare se crease atât pentru puterile mari ale lumii, cât şi pentru ţări mici ca România. Este vorba de Partidul Nazist condus de Hitler. Existau două

focare de violență ale căror inițiatori știm că nu au pregetat să își folosească nefasta influență și nevoia ambițioasă de a domina lumea. Mai întâi de toate să ne amintim că, după Regele Mihai (care condusese cu ajutorul Consiliului de Regență) a fost încoronat tatăl acestuia, Regele Carol al II-lea. Istoricii ne spun că în 1938 acesta a instaurat Dictatura Regală. La alegerile libere din 1937 participaseră cele câteva mari partide din țara noastră PNL (în frunte cu Gheorghe Brătianu), PNȚ (în frunte cu Iuliu Maniu) Liga Apărării Național Creștine (cu orientare de extremă dreaptă), Partidul Legionar (în frunte cu Corneliu Zelea Codreanu). Starea societății era puternic influențată pe de-o parte de mediul politic german și de sovietici, pe de alta. În 1938, înfrânt de Mișcarea Legionară, regele Carol al II -lea a impus Dictatura Regală, desființând Parlamentul, cerând demisia lui Octavian Goga și anulând Constituția. Acesta a impus un regim de stat polițienesc, în fruntea căruia îl așază, deși cu răspunderi limitate, pe Armand Călinescu. Regele a mers mai departe, acționând cu scopul de exterminare a legionarilor care îl aveau în frunte pe Corneliu Zelea Codreanu, în noaptea Sfântului Andrei din 29/30 noiembrie. Dictatura Regală nu a durat, căci nemulțumirile provocate de pierderea suferită de țara noastră în 1940 au dus la îndepărtarea lui Carol al II-lea. Horia Sima însuși i-a cerut abdicarea „învinovățindu-l de politica greșită ce a dus la ciopârțirea țării.”¹

A urmat imediat dictatura legionară. Foarte puternici și deja cunoscuți ca extremiști naționali, nu aveau cum să rămână în fruntea țării prea mult timp. Legionarii au instaurat și ei o anumită dictatură din septembrie 1940 până în 18-21 ianuarie 1941, având ca lider pe Horia Sima. În 18-21 ianuarie are loc „puciul legionar”. Mareșalul Antonescu a executat în cel mai scurt timp toți capii legionari. Bucureștiul și cele mai mari orașe au fost locurile de desfășurare a acelei acțiuni, verzii au fost ținta atacurilor însă și în presă. S-au înregistrat sute de morți și răniți, militari și civili. Antonescu a interzis ulterior orice activitate politică, conducând țara cu ajutorul armatei. După ce a înăbușit Garda de Fier, generalul a devenit liderul unei dictaturi. Intrarea în război alături de Germania nu a fost aprobată de regele Mihai. Reîncepuse, sau mai bine zis continua, din 1941, dictatura. De data aceasta prin puterea lui Antonescu, impusă cu forța prin armată. Trei dictaturi și trei cenzuri au amenințat libertatea cugetului și cuvântului oamenilor, prin directivele pe care le dădea conducătorul țării. Nemulțumirile lor erau resimțite dramatic și de către intelectuali.

Au existat momente dificile care erau provocate de politica nedemocrată a „odiosului” Rege Carol al II-lea, de către Mareșalul Antonescu, dar mai ales de reprezentanții comunismului de inspirație sovietică, apogeul atingându-se când, începând cu 23 august 1944, se instaura dictatura proletară și mai apoi totalitarismul.

Perioada care a urmat apoi, dintre 1944 și 1947, a fost perioada de comunizare a României, eveniment ce a avut loc cu ajutorul Armatei Roșii a Uniunii Sovietice. Aceasta a fost o dictatură apărută din afara granițelor noastre și independentă de voința țării noastre, una mai feroce decât oricare alta. În această perioadă Regele Mihai a încercat să se opună acestor schimbări, însă fără succes.

Forțele politice care se bucuraseră de o manifestare liberă la început, în încercarea de a-l răsturna pe Antonescu, s-au unit în iunie 1944 în Blocul Național Democratic. În vacarmul implantării ideologiei comuniste, observa exegeta Ana Selejan, oamenii politici și de cultură

¹****Istoria mișcării legionare*, Editura Roza Vânturilor, București 1983, p. 34.

erau bulversați și dezorientați. Nici măcar în presă ei nu atacau cu nimic procesul transformării țării în stat comunist. Se asista la procesul de trecere de la autoritarism la totalitarism. Este ciudat faptul că, odată începută „vânătoarea de vrăjitoare”, pe principiul „să dea seama”, chiar liderii politici de dreapta considerau că au pus umărul în consens cu cei de stânga la îndeplinirea aceluși eveniment istoric din 23 august 1944.

După alegerile din 1946, care au fost falsificate, au urmat arestările academicienilor și fruntașilor partidelor istorice (în jur de 80 de personalități precum Iuliu Maniu, Gh. Brătianu, Nicolae Carandino, C.C. Giurescu, Constantin Brătianu, Ion Mihalache, George Fotino, G. Caracostea, V. Papacostea etc), mulți dintre aceștia găsindu-și sfârșitul la închisoarea de la Sighetu Marmăției. Exista teama că aceștia vor vrea să se răzbune și vor încerca să preia puterea.

Atras de utopia imperialismului, atât de specifică comunismului, Stalin voia să instaureze comunismul în Europa, lucrul care i-a și reușit în bună măsură. Micile deraieri și neconcordanța punctelor de vedere din țara noastră a făcut ca puterea născută din revoltă să se contureze parte din revoltă, parte datorită influenței sovieticilor, într-o armată de fier, și nu una oarecare, ci una sângeroasă. Se poate afirma că, din punct de vedere istoric, revoluțiile nu au dus niciodată la ceva bun. Există mărturii, studii istoriografice și de istorie literară (Lucian Boia, Ana Selejan, etc) care ne pot furniza informații despre cum se derulau procesele de racolare, de urmărire și de tortură la care au fost supuse personalitățile acelei vremi. Dictatura proletară s-a folosit de toată diplomația și de toate mecanismele de constrângere pe care le-a putut înregistra vreodată omenirea.

Poetul Ion Caraion își exprimase deseori bucuria că poporul nostru a reușit să spargă cortina sovietică prin artiștii cu care s-a impus în cultura europeană, cu toate opreliștile pe care le-a folosit aparatul comunist. Sovieticii, deși au avut literați, cu care s-ar fi putut mândri, cu timpul, nu au mai avut decât puțini oameni de cultură care să dovedească valoare reală. Programul comunist sovietic era unul multinațional, fapt ce i-a dat și un caracter imperialist. Astfel, deși afirma și el credința în valorile umane universale, de fapt nu făcea decât să-și extindă dominația totalitară. Acest regim își avea propriul său program de valori.

Mai multe țări au fost afectate de acest regim totalitar. *Homo sovieticus* devenise un model obligatoriu de urmat, în concepția comuniștilor numai el putea asigura bunăstarea și libertatea. Momentul de referință de la care a început această ideologie să se propage și să devină o forță a fost denumit și scris cu literă mare în toate publicațiile: „Eliberare”. Din clipa aceea a început o primă fază, de atragere de „soldați ai cauzei revoluționare”.

Avem credința că haosul lăsat în urmă de comunism va fi până la urmă depășit ca orice tristă amintire și experiența prin care s-a trecut să ducă la o atitudine rațională în viitor, căci, precum spunea Saint Simon, omul are toate datele, „îi mai lipsește doar să „realizeze idealul”.

În anii 1941-1947 literatura română se afla în pragul unei schimbări majore care va afecta pentru aproximativ jumătate de secol direcția naturală liberă de a se exprima.

Denumită de mulți din istoricii literari ca una „de criză”, această etapă a literaturii române a fost scurtă, dar plină de evenimente și tendințe. Având ca exponenți pe oamenii de cultură, formatori de opinie, de diferite „culori politice”, unii aparținând elitei legionare (Horia Sima, Corneliu Zelea Codreanu), sau celei comuniste (Gh. Gheorghiu Dej, E. Bodnăraș), alții- celor țărăniște (I. Maniu, I. Mihalache) sau liberale (Gh. Brătianu, I. G. Duca,

Gh. Tătăreanu) această epocă era una a ideologiei infiltrate în literatură. Pentru a putea urmări mai bine ceea ce s-a întâmplat vom lua drept reper data la care s-a instaurat comunismul. Nu se poate vorbi despre o evoluție a fenomenului literar decât până la această dată.

După 1944 a urmat un cu totul alt climat decât a existat până atunci. Ne vom referi astfel la două perioade, ele însele definite prin cotituri și direcții importante în literatura noastră. Prima din ele coincide cu perioada în care se desfășura cel de-al doilea război mondial, iar cea de-a doua începea o dată cu instaurarea comunismului. Ambele au oferit cadrele unor modificări majore în opinia și viața social-culturală a României.

Până în 1944, conform clasificării lui Al. Piru, publicaseră (dacă reușeau să treacă de cenzură) atât cei care și-au avut debutul în timpul anilor interbelici, scriitori grupați la „Viața românească”: I. Al. Brătescu Voinești, Gh. Brăescu, Ionel Teodoreanu, Gala Galaction, Cezar Petrescu, M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, în jurul revistei „Gândirea”: Vasile Voiculescu, Nichifor Crainic, I. A. Basarabescu, I. Pillat, Aron Cotruș, Vintilă Horia. Mai erau și adepții modernismului, de vârstă medie: T. Arghezi, L. Balga, V. Eftimiu, Ion Pas, Perpessicius, Vl. Streinu, Șerban Cioculescu, Ion Călugăru, G. Călinescu, Ion Barbu, H. Papadat Bengescu, Camil Petrescu, Sașa Pană, Cezar Petrescu, etc... O generație mai tânără le urma (tineri cu vârste cuprinse între 17 și 22 de ani), mulți dintre aceștia debutaseră în presa avangardistă, sau de stânga: Demostene Botez, Ion Vineanu, Ben Corlaci, Dan Petrașincu, Radu Boureanu, Eugen Jebeleanu, M. R. Paraschivescu, Virgil Ierunca, Mihnea Gheorghiu, Constant Tonegaru, Dimitrie Stelaru, M. Beniuc, A. Toma, D. Corbea, Geo Dumitrescu, Zaharia Stancu. Era o efervescentă de reviste literare. Chiar o perioadă de „boom” cultural. Distilându-se astfel toate influențele venite pe linia literaturii existente și pe linia literaturilor străine, o încununare a „dezghețului” pregătit de Arghezi, Barbu, Blaga, Bacovia, Pillat, Voiculescu, Al. Filipide, I. Vineanu (și nu numai), se naște un neo-avangardism, cu efecte pe termen lung în literatura română. Noi îl încadrăm valului neomodernist, întârziat aproape 20 de ani datorită instaurării comunismului. Este vorba de tinerii poeți grupați în jurul revistelor „Albatros” și „Kalende”.

Mai curând, deceniul 1930-1940 aduse o înflorire a culturii, căci Carol al II-lea a fost, înainte de a instaura dictatura, un sprijinitor real al culturii. Se înființase Fundația Regală Carol al II-lea prin care se stimula prin premii factorii producători de cultură, inclusiv cele mai bune debuturi sau apariții. Totuși spre sfârșitul acestei perioade, pe fondul izbucnirii războiului, tinerii care au crescut în mediul cultural mai sus pomenit, îi puteau distinge carențele. În toată această perioadă naționalismul influența cel mai mult literatura română, care prindea contur tot mai greu, ea evoluând mai mult în cantitate decât în calitate. Lumea literară era dominată de suficiență și de toate „ismele” acelea calificate cu mare importanță.

Publicațiile lui Geo Bogza (încă sub implicațiile articolului Poezia ce vrem s-o facem din revista „Viața imediată”, Gherasim Luca, Paul Păun ș.a. produsese schimbarea macazului dinspre rigiditatea calofilă a modernismului poetic, prin negări programatice a „purității”, a nucleului său ermetic. Expresivitatea involuntară proustiană este astfel extinsă, prin metoda suprarealistă, până la limita impusă de absurditatea dicteului automat. În poeziile lor, angoasele, „logica” ilogică smulse inconștientului deschideau, noi și noi perspective.

În regimurile autoritare și mai ales în cele totalitare, cenzura se transpunea în „criticul literar” principal. Uitată de o parte, ca o „Cenușăreasă”, în tot acest vacarm de prefaceri sociale, literatura își va cere peste ani drepturile. Însăși statutul poeziei era amenințat. Astfel

cenzura îi va împiedica la tot pasul. Acest termen „cenzura”, întâlnit odată cu instaurarea dictaturilor, ne deschide largi perspective asupra mediului în care activau toți publiciștii și scriitorii. Dacă până în 1940 cenzura se aplica doar asupra publicațiilor cu caracter licențios, intrând în acțiune, după ce se lansase un volum, plachetă sau revistă (vezi cazul lui Tudor Arghezi) acționând prin retragerea acestora de la vânzare, mai târziu, aceasta a fost instrumentul care putea folosi intereselor statului. Astfel, în timpul dictaturii antonesciene și mai ales în epoca comunistă orice conținea un material legat de politicile statului, era interzis și retras de la tipărire. Un exemplu ne dă Ion Caraion în *Jurnal I*, despre un poet care a tradus din italiană în timpul lui Antonescu poezia „Generale”. Astfel, niciun autor, mai ales dacă i se pusese eticheta de comunist în perioada legionară, era cenzurat și nu mai putea publica. La fel se întâmpla cu revistele. Securitatea comunistă considera scriere decadentă orice operă cu tentă modernistă sau burgheză, cenzurând-o. Aceasta se făcea înainte de a se ajunge la tiparniță. Mai mult, începea și urmărirea autorilor ei.

Urmând ideologia politică (de dreapta sau de stânga), regimurile care s-au instaurat în acea vreme la putere, doreau să dicteze și chiar să schimbe rolul literaturii din ceea ce reprezenta cu adevărat în instrument de influențare a opiniei publice, sau mai mult al propagandei. Împotriva direcționării fasciste era scris și articolul lui Geo Dumitrescu din nr. 7 al Revistei „Albatros”: „cei ce pregătesc să întreprindă sporirea fațadei timpului literar cu o altă culoare, cei ce-și imaginează că, înfățișând „ciocolata poeziei naționale” într-o poleială de culoarea lanurilor sau a cerului, ne vor mânui literatura, vor avea decepția timpului pierdut (*Între poezie și cuvinte încrucișate*).”²

Destinderea politică, întrevăzută pentru scurt timp (1944-1946) a deschis perspectiva revenirii în atenția publicului, a membrilor mai multor promoții și chiar generații literare anterioare. S-a vorbit atunci de *depoetizare*, de *antimetafizică* (perspective „albatrosiste”), de apocaliptic (suprerealism). Revenea în scenă, pasivismul estetizant, prin care poeții doreau să recupereze poetica romantică și simbolistă, sau de ce nu, reîntoarcere la discursul liricizant "baladesc", către care se îndrepta grupul Cercului de la Sibiu.

În perioada 1940-1950 s-au produs o multitudine de fenomene care au influențat hotărâtor literatură românească. Existau atâtea lucruri transmise de poporaniști, semănătoriști, moderniști, simboliști, chiar și de avangardiști, mai ales de Eminescu, Tudor Arghezi, Ion Barbu. Dictatura de extremă dreaptă, dar mai mult, proletariatul, prin secularizarea de tip stalinist, au încercat greu conștiințele literare postbelice.

După 1944 mai toți artiștii și-au pierdut libertatea de a scrie adevărul, devenind, în măsura în care au vrut sau au fost obligați, instigatori ai luptei de clasă. Odată cu impunerea stalinismului în poezia românească, mulți poeți au optat însă pentru “tăcere”, unii pentru o perioadă determinată, iar alții totală. Epoca anilor 1940-1950, chiar dacă a experimentat atâtea influențe nefaste, este una esențială în cercetarea fenomenului literar postbelic. Mai multe personalități au jucat un rol important în dezvoltarea ulterioară a literaturii. Prin înnoirile poetice aduse de poeții acestei generații, s-au deschis perspective moderne încă neexplorate în România. Prin creația unor poeți precum Constant Tonegaru, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Dimitrie Stelaru, Magda Isanos și mulți alții, filonul interbelic este revitalizat. Grupurile

² Emil Manu, *Geo Dumitrescu și redescoperirea poeziei*, în „Viața Românească” anul LXXXV, mai 1990, nr. 5, p.114

literare din deceniul al cincilea, în special "Albatros" și "Cercul literar" de la Sibiu, prin insurgența și delimitarea față de literatura anterioară, au fost polii culturali în care s-a refugiat, pentru o bucată de timp, esteticul. Scriitorii pe care îi vom avea în vedere reprezintă al doilea val al avangardei în literatura română. Poeți neomoderniști, aceștia au crezut în veșnicia poeziei, dedicându-se cu toată ființa lor, refugiindu-se în ea și căutând drumurile noii direcții poetice neexplorate în literatura română.

Ne putem da seama cum stăteau lucrurile în acele vremuri întunecate mai ales urmărind câteva destine ale unor formatori de opinie importanți.

Un personaj a cărui experiență este grăitoare este cel pe care îl află în epocă publicist și șef de redacție la „Azi” și la "Lumea Românească", Zaharia Stancu, a fost un apărător al democrației timpului, cu atât mai prețuită cu cât, la finele anului 1937, se pare că presa „Sărindarului" ("Dimineața", "Adevărul", "Lupta" dar și altele) a fost suprimată de guvernul Goga-Cuza. "Lumea Românească" supraviețuise până în februarie 1939, dar în circumstanțe tot mai vitrege. Din 16 februarie 1938 a editat săptămânalul "Azi", de orientare stângistă care a fost suprimat de Antonescu în 1940. În timpul colaborării româno-germane nu a scris la niciun ziar. Interesant este că a fost acuzat de defetism și a fost arestat de trei ori (prima dată în ziua în care Antonescu ordona armatelor române să treacă Prutul). În iarna anilor 1942-1943 acesta a fost internat în lagărul de la Tg. Jiu împreună cu alți scriitori și ziariști democrați, fiind considerat de către poliția lui Antonescu ca simpatizant comunist și anglofil cunoscut".

După 23 august 1944 mulți din cei care au suferit opresiuni, în special simpatizanți ai stângii se simt eliberați. Un astfel de caz este cel al lui N. Carandino. Acesta era un colaborator extrem de harnic al ziarelor țărăniști și, în majoritatea cazurilor, prim-redactor la mai toate ziarele de stânga câte au apărut din 1933 până în 1945. Faptul că N. Carandino a dus campanii de presă în această direcție, l-a adus în situația unor ostracizări, cu internare în lagăr, cu percheziții și cu interzicerea de a scoate vreun ziar sau vreo revistă sub nume propriu. În timp ce era funcționar la Ministerul Propagandei a fost scos din serviciu în 1940 de către legionari, în urma rapoartelor Poliției, Siguranței și Gestapo-ului. A fost considerat dușman al poporului și activist comunist. În timpul comuniștilor însă a fost întemnițat timp de 6 ani.

Cazul lui T. Arghezi ne arată clar faptul că, pentru cei care erau în serviciul dictaturii, nu conta opera realizată de poet sau de orice alt scriitor. Poetul a suferit în urma opresiunii regimului autoritar de dreapta și, ulterior, în urma celei comuniste. Astfel, în 1943, sub genericul "Bilete de papagal" (transformată în ziarul "Informația zilei"), publica câteva pamflete neînduplecate, pentru care fusese îndelung chestionat de poliție. Scrisa apoi, la 30 septembrie, pamfletul "Baroane", în care îl atacă pe ambasadorul german von Killinger, detașatul nazist de la București. Ziarul a fost imediat confiscat, scriitorul închis la București și trimis în lagărul de la Tg. Jiu, unde va fi ținut un an. În 1948 are de-a face cu regimul comunist, de această dată, în mare parte datorită articolului scris de Sorin Toma și reacției poetului. Revelatoare este și situația poetului și filosofului Lucian Blaga, care, după *Dictatul de la Viena (1940)*, se refugiază în Sibiu. Îi era amenințată viața deoarece făcuse parte din Mișcarea Legionară de la Sibiu. Perioada în care a fost acolo profesor a fost una marcantă pentru literatura română și pentru formarea nucleului de poeți de la Sibiu, unde se mutaseră

pentru o vreme profesorii Universității din Cluj. După instaurarea comunismului poetului i s-au retras toate drepturile, ba chiar a fost și interzisă publicarea operei.

Comuniștii au început, imediat după 1944, să își pună în practică proiectul măreț de remodelare a literaturii române după tiparul sovietic, iar pârghia era „organul de presă” al partidului, ziarul condus de Sorin Toma.

Evacuarea din spațiul public a „lepădăturilor care și-au vândut penița capitalismului” era făcută după modelul formulat de ideologul stalinist Andrei Jdanov în anul 1934, la primul congres al scriitorilor sovietici. „Haimanalele, curvele și hoții”, spunea Jdanov, trebuiau eliminați din frontul care era la cârma literaturii și înlocuiți cu „oameni implicați activ în construirea unei noi vieți, colhoznicii și muncitorii”. Sorin Toma, Miron Radu Paraschivescu, Nestor Ignat, Traian Șelmaru și Silviu Brucan erau printre primii „ziariști” - cu atribuții de control. „Astăzi, când a început să se facă judecata criminalilor mari și mărunți, astăzi datoria noastră este să denunțăm, să spulberăm confuzia, să rupem măștile oricât de ticluite și să aruncăm raza de lumină în bezna în care a colcăit fascismul. Trebuie să stărpim răul din rădăcină, să-l smulgem din cotloanele spiritului”, explica Nestor Ignat, în 1946, în revista „Viața Românească” (reapărută din 1944, director Mihai Ralea, devenit Ministru al Artelor). Intelectualii T. Arghezi, Petru Comarnescu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, au fost supuși unui proces confuz de racolare. Au fost promovați, convinși, amenințați, curțați. Chiar dacă nu au spus răspicat *nu* regimului, dintr-un anumit moment, ei au refuzat să mai colaboreze cu acesta. Au fost și cazuri în care comunismul și-a putut câștiga adepți în momente în care era atât de nevoie de intelectuali. G. Călinescu, Camil Petrescu, Miron Radu Paraschivescu, Mihail Sadoveanu, Gala Galaction au rămas la cârma conducerii societății de literați neatinși, neluând nicio poziție împotriva sovietizării forțate. Ana Selejan ne explică în cartea sa *Trădarea intelectualilor* care a fost factorul mobilizator: „instituționalizarea ideologiei și vieții artistice se intensifică în 1947, dirijată fiind încă din 1945, de o mega structură (calchiată după model sovietic): Uniunea Sindicatelor de Artiști Scriitori și Ziariști (USASZ); o sindicalizare mascată, căci în acest cadru, sub aparența unei democrații culturale, se făcea cea mai pură politică de partid (comunist) în arte. De altfel, congresul respectivului for literar, din 18-19 octombrie 1947, a însemnat cotitura hotărâtoare spre literatura (și cultura) politizată și, de fapt, semnalul pentru începerea înlăturării tacite, sau prin vehemente procese de presă, a scriitorilor exponențiali, care între cei trei ani de muncă de convingere și atragere, nu s-au lăsat aliniați (T. Arghezi, Al Philippide, Cezar Petrescu, Marin Preda ș.a.) sau a celor considerați conjuncturali (G. Călinescu) - procese începute din ianuarie 1948, care vor domina tot anul.”³

Au început campaniile defăimării, trădărilor, proceselor și neîncrederii totale. În reviste erau executați mediatic și decedibilizați foarte mulți scriitori, și chiar dacă unii nu au fost simpatizanți, aveau orientări stângiste, totuși, aparatul comunist a avut grijă să-i pună la zid, după o atentă supraveghere. Așa a fost și cazul poezilor „generației pierdute.” Anul 1948 a fost declarat anul „etatzării” culturii românești, după cum afirmă Ana Selejan.

Ce poziție au luat în timp scriitorii români și cum au decurs ulterior lucrurile? Despre aceasta aflăm prin intermediul criticului Ion Simuț. Criticul în *Incursiuni în literatura actuală*, vorbește de existența a patru tipuri de literatură. Prima dintre ele este cea a literaturii

³ Ana Selejan, *op. cit.* p.13

denumite „oportunistă”, „conformă cu dogmele propagandistice” care îi avea ca exponenți pe A. Toma, Mihai Beniuc, Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor. O a doua este cea a literaturii subversive, care a început să se fortifice după anii 1965, după moartea lui Gheorghe Gheorghiu Dej. Exponenții săi erau Marin Preda, Augustin Buzura, Ion Caraion, Marin Sorescu, Nicolae Breban. Cea de-a treia categorie cuprinde dizidenții, cu atitudine vădit opusă comunismului. Aici se încadrează Paul Goma, Dorin Todoran, I. Negoșescu. Aceștia, din păcate, nu au putut reacționa împotriva sistemului, pe măsura răului pe care l-a produs. O ultimă pătură a autorilor este cea a esteticienilor: Lucian Blaga, Voiculescu, Gellu Naum. Criticul ne evocă existența a două forme de rezistență, una pasivă, prin literatura evazionistă și una activă, prin caracterul ei subversiv. Deducem din cele expuse mai sus faptul că această perioadă nu este prielnică marilor succese literare și nici libertății de exprimare, aceste dictaturi căutând mai degrabă să-i reducă pe tinerii poeți la tăcere, sau chiar să-i racoleze pentru a propaga cultura.

Începând cu anii 60, după ce controlul asupra literaturii devenise total, la presiunea țărilor occidentale, dar și din rațiuni ideologice (un regim comunist nu putea exista fără intelectuali), a urmat în anii '60 o perioadă de deschidere.

Criticul Florin Mihăilescu, ne arată în articolul “Sub semnul controversii”, contururile acestui climat: “De prin anii '60, propaganda stângace și primitivă a aparatului de partid a început să priceapă puțin câte puțin că domeniul creației, ca și al cercetării literare, implică o abordare mai flexibilă și ca atare a trecut la aplicarea unor metode de mai mare subtilitate și complexitate. Schematismul a fost proclamat din ce în ce mai ferm ca fiind desuet și pernicios, iar relația fundamentală care prezida până atunci orice demers al exegezei literare, aceea dintre estetic și ideologic, a început să fie privită și ea mai nuanțat, nu ca una directă și automată, ci - pe urmele unor Lukács sau Sartre - ca una mediată, dinamică și extrem de complexă. Autonomiei esteticului i s-a recunoscut în fine drept de cetate, însă numai cu condiția de a i se atribui un caracter de indispensabilă și certă relativitate”.⁴

Deși se bucuraseră de un strop de libertate, după moartea lui Gh. Gheorghiu-Dej, scriitorii și criticii vor avea parte pe toată această perioadă, ne arăta criticul Gabriel Dimisianu, de o „reeducare” având ca material bibliografic textul cu tema „exercitării puterii în comunism în eseurile românești ale lui Dumitru Popescu”- cel care a deturnat sensul teoriei lui Edgar Papu asupra protocronismului și pe care o transformase pragmatic în teoria impunerii cultului ceaușist.

Urmând principiul autoidealizării, a entității care se preamărește pe sine însăși, literatura pe care o aflăm în perioada comunistă nu va fi prea ușor de digerat. E. Negrici va demonta în *Literatura română sub comunism* inadvertențele care vorbesc despre faptele de măreție din literatura română. Acesta distinge trei etape ale literaturii de sub dictatura proletară, avându-și unic comandant, partidul”: etapa stalinismului integral (1948-1953), etapa destalinizării formale și resurecția dogmatismului. Mai întâi au fost acoperiți de umbră nume precum Lucian Blaga, V. Alecsandri, Dimitrie Cantemir, M. Eminescu, T. Maiorescu, G. Ibrăileanu, L. Rebreanu, V. Voiculescu, ș.a.

„Noul poet” era angajatul cu timp nelimitat al propagandei realismului socialist, cu rol de soldat al Partidului și având la bază o unică muză, socialismul, reflectat în pagini ca

⁴ Florin Mihăilescu, art. “Critica și estetica”, în “Luceafărul”, An. XV, nr. 44 (548), 28 oct. 1972, p. 1.

„flamura roșie a idealului comunist”. Acest poet va închina roadele creației ca într-un „exercițiu de pietate” prin imnuri de slavă, apostolilor acestei credințe: Stalin, Lenin, Gheorghiu-Dej. Schema de creație impusă de literatura proletcultistă, se dovedește a fi ușoară, deoarece „expresia trebuia să fie simplă”, ușor de recunoscut; poezia urma să aibă o curgere epică mobilă în limitele unui anumit clișeu, de baladă eroică.

Dictatura, după cum am putut vedea a avut un rol deosebit de distructiv. În condițiile limitării pe care aceasta o derula literatura a suferit în tot acest timp. Axa valorilor a fost profund destabilizată. Fie că e vorba de o dictatură a drepte, cum a fost cea a legionarilor, fie că e vorba de o dictatură de stânga, cea a comuniștilor, tot despre îngrădirea libertăților, a exprimării și a creației literare vorbim.